

XALQ PEDAQOGİKASINDA SOSIAL-PSIXOLOJİ AMİLLƏR

Xalq pedaqogikası nəyə deyilir? Bu sualın cavabın tapmaq üçün bir çox tədqiqatçılar tədqiqatlar aparmışlar. Onlardan V. F. Afanasyevin, adigey xalq pedaqogikası məsələlərini öyrənən K. J. Namitokovun, özbək xalq pedaqogikası sahəsində tədqiqat aparan M. Ş. Şirbayevin, Robert Altın və Deço Denevanın və başqa tədqiqatçıların bəzi tədqiqatlarını göstərmək olar. Ancaq bu tədqiqatçılar arasında rəy birliyi yoxdur. Məsələn, “xalq pedaqogikası” məfhumu altında:

Q. S. Vinqradov – tərbiyə haqqında bacarıq və biliklər toplusunu, şəxsiyyəti müəyyən istiqamətdə formalaşdırmaq məqsədi ilə tətbiq edilən vərdiş və tərzlərin cəmini;

K. J. Namitokov – gənc nəslin tərbiyəsi haqqında zəhmətkeşlərin atalar sözü və məsələlərdə ifadə etdiyi fikirləri;

V. F. Afanyasef – qəhrəmanlıq eposunda irəli sürülmüş pedaqoji ideyaların cəmini;

V. V. Smirenin – şifahi xalq yaradıcılığında tərbiyə məsələlərinə aid olan fikirlərin toplusunu başa düşmüşdür.

J. İ. Xanbikovun özünün verdiyi uzun və dolaşlıq tərfi isə belədir: xalq pedaqogikası gənc nəslin təlim-tərbiyəsinin məqsəd və vəzifələri, vasitə və yolları haqqında xalq nəzəriyyələrinin qarşılıqlı əlaqəsini ifadə edən bilik və təcrübə sahəsinə deyilir (1, s.47).

Hal hazırda elmə görə bu təriflərin heç biri tam dəqiq və mükəmməl hesab etmək olmaz. Çünki, əvvəla, onlarda xalq pedaqogikasının mövzusu ilə mənbələri və ya vasitələri bir-birinə qarışdırılır. Halbuki bunlar başqa-başqa şeylərdir və tərifdə mənbələrə toxunmağa ehtiyac yoxdur. İkincisi bu təriflərdə tərbiyə obyektini kimi ancaq gənc nəsillə göstərilir. Halbuki xalq pedaqogikasında tərbiyə obyektini – ümumiyyətlə, insandır, o cümlədən də, uşaqlardır. Doğrudur, uşaqların tərbiyəsinə xalq daha çox fikir verir. Hər bir xalqın nümayəndəsi uşaqları özlərinin gələcəyi hesab etdikləri üçün onları diqqət mərkəzində saxlayır və onlara tərbiyə vermək naminə əllərindən gələni edirlər. Lakin bu daha diqqətdir ki, insanlar təkcə gələcək üçün yox, həm də gündəlik yaşayışları haqqında düşündüklərindən cəhd etmişlər ki, ancaq uşaqlar, gənc nəsillə deyil, özlərinin tay-tuşları da tərbiyəli, kamallı, işlək, gözəl və sağlam olsun; ağıldan kəm, fərasətsiz, xudbin və tənbəl olmasın. Buna görə də onlar bir tərəfdən özlərinin iş və nümunələri ilə, digər tərəfdən bədii sözün qüdrəti ilə nəinki uşaqları, hətta bir-birlərini də tərbiyə etməyə çalışmışlar.

Yaşlı nəslin nümayəndələri axşamlar bir yerə yığılıb nağıl danışmaqla, tapmaca deməklə, mahnı oxumaq və şeirlər qurmaqla yalnız əylənməmiş, vaxt keçirməmişlər, həm də bir-birinin ümumi inkişafına kömək etmişlər.

“Xalq pedaqogikası nəyə deyilir?” sualına gəldikdə isə xalq pedaqogikası – sözün əsil mənasında tərbiyə məsələləri üzrə zəhmətkeş kütlələrin baxış, fikir, ideya, təcrübə, qayda-qanun, adət və ənənələrinin məcmusudur, toplusudur. Onun mövzusu tərbiyədir. Tərbiyənin obyektini isə yaşından və cinsindən asılı olmayaraq şəxsiyyətdir, insandır.

Xalq pedaqogikası – təlim-tərbiyənin məzmununu, məqsədi, vasitələri, üsulları, təşkili və s. məsələləri haqqında zəhmətkeş kütlələrin tarix boyu gündəlik müşahidələrinin nəticəsi kimi əldə etdikləri, əmək və yaşayış şəraitinin təsiri altında topladıqları bilik, təcrübə, baxış, qayda-qanun və adət-ənənələrin məcmusudur. Bu pedaqogikanın özünə məxsus anlayışları da vardır. Məsələn, uşağ baxımı – onu vaxtında yedirdib-ıçırtmaq, yuyundurmaq, bələmək, yatırtmaq, geyindirmək, gəzintiyə çıxarmaq və s. belə məsələlərə aid təlimat və qaydalar, uşağı ərşəyə, boya-başa çəkdirmək, yəni onu tərbiyə edib mənəvi və fiziki cəhətdən kamala çatdırmaq, öz-özünü tərbiyələndirmə, oxumaq, təhsil-təlim vermək və s.

Xalq pedaqogikasının tədqiqat metodlarına diqqət etsək görərik ki, tarix boyu kütlələrin tərbiyə sahəsindəki təcrübə, fikir və ideyaları əsas etibarilə görüb-götürmək, müşahidə, nümunə, müsahibə, təhlil, yoxlama, sınaqdan keçirmə və s. belə üsullarla təşkil edilmiş, toplanmış, yığılmış, zənginləşdirilmiş və yayılmışdır. Ona görə də bunları xalq pedaqogikasının araşdırma (tədqiqat) üsulları adlandırmaq olar. İnsanı nə cür becərməli, ərşəyə, boya-başa çəkdirməli, kamala yetişdirməli, ona hansı keyfiyyətləri aşılamalı, bundan ötrü nə kimi üsul və vasitələrdən istifadə etməli, həm də necə istifadə etməli, hansı tələblərə əsaslanmalı, insanın inkişafının şərtləndirən amillər, tərbiyə işində kollektivin və tərbiyəçinin rolu və s. bütün bu kimi məsələlər xalq pedaqogikasının öyrəndiyi sahələrdir (1, s.68).

Xalq pedaqogikasında, o cümlədən Azərbaycan pedaqogikasında tərbiyənin təşkili formaları və mənbələri də məlumdur. Məsələn, xalq tərbiyəsinin təşkili formaları – müxtəlif növ oyunlar, uşaq və gənclərin əmək birləşmələri; ailə-məişət işlərində, bayram və toy şənliklərində, həmçinin yasmərasimlərində uşaqların iştirakı və s.; mənbələri isə ailələrin tərbiyə təcrübəsi, didaktik məzmunu və pedaqoji istiqamətə malik olan folklor nümunələri və musiqi əsərləri, tərbiyəvi adət-ənənələr, rəngarəng maddi mədəniyyət abidələrində, xalq idmanı növlərində, tarixi və etnoqrafik materiallarda şəxsiyyətin formalaşması məsələsinə dair bu və ya digər şəkildə əks edilmiş təcrübə, fikir, baxış və ideyadır. Elə buradan aydın olur ki, xalq pedaqogikasının əhatə etdiyi məsələlər, tədqiqat sahəsi çox genişdir.

Müasir elmi pedaqogikada sistemə salınıb dərinləşdirilən və inkişaf etdirilən pedaqoji əsasların, demək olar ki, hamısı başlanğıc halında əvvəlcə xalq pedaqogikası materiallarında mövcud olmuşdur. Buna görə də, təbiidir ki, xalq pedaqogikası elmi pedaqoji fikrin və planlı təlimin yaranıb inkişaf etməsində mühüm rol oynamışdır. Müasir musiqi üçün klassik xalq musiqisi, müasir təsviri və təbii incəsənət üçün xalq incəsənəti tükənməz mənbələr olduğu kimi, müasir akademik pedaqogika üçün də xalq pedaqogikasının rolu inkaredilməzdir. Daha dəqiq desək, xalq pedaqogikası akademik pedaqogikanın ulu babasıdır. Sözün geniş mənasında tərbiyənin mahiyyəti, vəzifəsi, üsul və vasitələri üzrə təcrübə, fikir və ideyalar, bəsit şəkildə olsa da, ən əvvəl xalqın əməli fəaliyyətində, real pedaqogikasında işlənilib hazırlanmışdır.

²¹ ADPU-nun Ağcabədi filialının baş müəllimi. sara.memmedova@agcebedi.adpu.edu.az

Məlum həqiqətdir ki, insanlar cəmiyyətdə həmişə qarşılıqlı fəaliyyətdə olurlar: həyata qədəm qoyan hər bir yeni nəsil öz sələflərindən irs aldığı müəyyən həyat təcrübəsinə, təfəkkür materialına əsaslanır. Bu proses eynən tərbiyə sahəsinə də aiddir. Atalar sözlərində deyilir ki, “Övlad valideynin məbədidir”, “Atalardan qalan uşaqlara mirasdır” və s. Övlad, uşaq (yəni gənc nəslin nümayəndələri) valideynlərin (yəni yaşlı nəslin) tərbiyə sahəsindəki təcrübəsinə əsas etibarilə ya müşahidə, ya nümunə, ya da şəxsi sınaq, şəxsi yoxlama vasitəsi ilə yiyələnir (2, s.19). Yaşlı nəslin özü də insanların, o cümlədən gənc nəslin tərbiyəsi sahəsində xalqın tarix boyu əldə etdiyi, təkmilləşib cılalana-cılalana əsrlərdən-əslərə gələn bilik və təcrübələrindən həmin üsullarla istifadə edlmişdir.

Eyni dövrdə, eyni şərətdə yaşayan insanların, ailələrin özləri də bu üsullarla tərbiyə sahəsində bir-birinin təcrübəsindən ya kortəbii, ya da şüurlu surətdə öyrənmişlər, nümunə götürmüşlər. Məsələn, ailənin bütün yaşlı üzvlərinin yeməkdən qabaq əllərini yuduqlarını görə uşaq özü də belə edir. Həm də bu, uşağın ilk dövrlərindəki fəaliyyətində bir növ təqlid xarakteri daşıyır. Yaşa dolduqca uşaq yeməkdən əvvəl əlləri yumağın nə üçün vacib olduğunu başa düşür və buna şüurlu surətdə əməl edir. Başqa bir misal: ailə üzvlərindən xəstələnən olduqda ata-ananın təlaş keçirdiyini, xəstəyə xüsusi qayğı göstərdiyini, onun üçün dava-dərman əldə edildiyini gözlərilə görə uşaq da həmin ruhda tərbiyə olunur. Belə misallar qonşuya, insanın öz-özünə, kiçiklərə, qadına, kollektivə, vətənə, əməyə və s. aid münasibətləri sahəsində də gətirmək olar. Məsələn, işi, əməyi xoşlamayan, geyiminə, səliqə-sahməyə fikir verməyən bir uşağın valideyni, adətən, qonşu ailədəki işgüzar, səliqəli vədiribaş uşağı övladına nümunə gətirərək deyir: “bax gör o necə qəşəng geyinir, ata-anasına necə kömək edir?! Məgər sən elə ola bilməzsən?! Əlbəttə, olarsan, çalışsan, özüne fikir versən olarsan”. Belə hallarda valideyn daha münasib təsir yolları axtarır və həmin axtarış qonşunun ailə tərbiyəsi sahəsindəki təcrübəsini müşahidə və müsahibə yolu ilə, ya da onların hər ikisi vasitəsilə öyrənməyə, sonra səf-cürük etməyə və yaxşı cəhətlərindən istifadə etməyə gətirib çıxarır. Bu yolla yaxşı təcrübə xüsusidən ümumiyyə doğru, yəni ailədən-ailəyə, oradan məhəlləyə, məhəllədən kəndə, kənddən obaya, oradan ölkəyə yayılır, milyonlarla adamın malı olur. Bu proses akademik pədaqogikanın yüksək dərəcədə inkişaf etdiyi müasir dövrdə də davam edir. Ailələr, qonşular, kəndlər, şəhərlər, xalqlar, völkələr tərbiyə sahəsində bir-birinin müsbət təcrübə və ənənələrini müxtəlif yollarla, o cümlədən müşahidə və müsahibə üsulları vasitəsilə ehtiramla örgənib sınaqdan keçirir və təbliğ edirlər.

Müşahidə,müşahibə,nümunəvəsinağaxalqpədəqogikasının başlıca üsulları kimi yüksək qiymət verilmiş və inəsaslandırmaq üçün şifahi ədəbiyyatdan da çoxlu misallargətirmək olar. Məsələn atalar sözlərində oxuyuruq: “Uşaqgördüyün götürər” (müşahidə) , “Soruşan dağlar aşar,soruşmayan düzdə çaşar”, “Yüz bilsən də, bir biləndən soruş”(müşahibə), “Qonşu qonşuya baxar, canını oda yaxar”, “Anasıçıxan ağacı qızı budaq-budaq gəzər” (nümunə), “On ölç, birbiç” (sınaq) və i.ə.Nağıllar, dastanlar, lətifələr və s. aydın surətdə göstərirki, zəhmət adamları tərbiyə sahəsində nəsilərin, ayrı-ayrıailələrin, dünyagörmüş baba və nənələrin, müdrik cavanların,“dədə” aşıqların təcrübəsini müşahidə yolu ilə “görüb-götürmüş” fikir və ideyalarını müşahibə vasitəsilə “soruşubörgənmiş”, bu təcrübəni, fikir və ideyaları sınaqdan keçirib əxzətmişlər. Bu əxz etmə prosesi fəal səciyyə daşıdığından və xalqpədəqogikası ümumi tarixi prosesdə həmişə irəliyə – gələcəyədoğru inkişaf etdiyindən (yəni pədəqoqi fikrin inkişafı ibtidadacanlıseyretmənəticəsindəhasildilənəməlumatinümunələşdirilməsindən məsələlərin daha dərin qoyuluşunadoğru, təlim-tərbiyə hadisələrinin arasındakı əlaqələrinəməsəliyəsini aydınlaşdırmağa doğru, biliksizlikdən- biliklərədoğru gətdiyindən), həmçinin gənc nəslin tərbiyəsiniyaxşılaşdırmağa üçün əməkçi kütlələr daim səy göstərdiklərindənonlar mənimləmədikləri və istifadə etdikləri təcrübəni, fikir vəideyaları daha da zənginləşdirmiş və yüksəkliklərə qaldırmışlar (3, s. 82).

Xalq pedaqogikasının əsas mənbəyi – insanın tərbiyəsi, bəy-baş çatdırılması sahəsində toplanmış təcrübədir. Bu təcrübə həmin pedaqogikanın müxtəlif vasitə və abidələrində əks olunubdur.

Xalq pedaqogikasında tərbiyənin məqsədi – insanı boy-a-baş, ərsəyə,kamala çatdırmaqdır,yəni ideal insan-nyetişdirməkdir; vəzifəsi – onun fiziki inkişafını, sağlamlığınıtəmin etməkdən, adamı əmək fəaliyyətinə hazırlama-qdan, onaədəb-ərkan qayda-qanunlarını, mərifət elmini aşılamaqdan,insanın aqlını artırmaqdan və zövqünü inkişaf etdirməkdənibarətdir; amilləri isə özünün bütün cisim və hadisələri iləbirlikdə doğma təbiət, əmək, xalq incəsənəti nümunələri, canlısöz, məişət qayda qanunlarıdır.Xalq pedaqogikasında tərbiyənin obyektı və subyektı –yaşından, cinsindən asılı olmayaaraq insandır.Dogrudur, uşağıntərbiyəyə ehtiyacı daha çoxdur və buna görə də onun tərbiyəsinə fikir verilməlidir.Ancaq yaşlılar da tərbiyəsizkeçinə bilməzlər. İslam Peyğəmbəri Məhəmməd-in (s.a.v)dediyi kimi: “Elmi beşikdən qəbrədek oyrənin”. Özü də büməsələdə qadınla kişi arasında fərq qoyulmamalıdır: “Aslanındışısi erkəyi olmaz” və yaxud “Ərlə arvadın torpağı bir yerdəngötürülüb” və s.İndi isə xalq pedaqogikası nəyə deyilir – su- alına qayıdaq:

Xalq pedaqogikası – sözün əsil mənasında tərbiyə məsələləriüzrə zəhmətkeş kütlələrin baxış, fikir, ideya, qayda-qanun,təcrübə, adət-ənənələrinin məcmuyudur.Onun mövzusu tərbiyədir.Tərbiyənin obyektı isə yaşıdan və cinsindən asılıolmayaraq şəxsiyyətdir, insandır.İnsanı nə cür bəsləməli, ərşəyə, boya-başa çatdırmalı,kamala yetişdirməli, ona hansı keyfiyyətləri aşılamalı, bundanötrü nə kimi üsul və vasitələrdən istifadə eməli, həm də necəistifadə etməli, hansı tələblərə əsaslanmalı, insanın inkişafınışərtləndirən amillər, tərbiyə işində kollektivin və tərbiyəçisinin rolu və s. bütün bu kimi məsələlər xalq pedaqogikasınınövrəndiyi sahələrdir (4, s. 69).

Təbiət hadisələrinin ilkinliyini qəbul etmək və insan varlığını, davranışını və hərəkətlərini həmin hadisələrlə əlaqələndirmək, bu hadisələrdən müvafiq ictimai və pedaqogik nəticələr çıxarmaq xalq pedaqogikasına, o cümlədən, Azərbaycan xalq pedaqogikasına xas olan bir xüsusiyyətdir. Xalq pedaqogikası təbiətə uyğunluq prinsipi üzərində qurulmuşdur. Bu da təbii haldır. Çünki həmin pedaqogikanın yaradıcısı olan ata və analarımız təbiətin qoynunda doğulmuş, böyüyüb boya-başa çatmış, yaşamaq üçün lazım olan nemətləri təbiətdə tapmış, özünü təbiətin kiçik bir hissəsi hesab etmişlər. Onlar öz müəahidələri nəticəsində görmüşlər ki, insana aid olan bir sıra xüsusiyyətlər

(doğulmaq, qidalanmaq, hərəkət etmək, hirsəlmək, qışqırmaq, yatmaq, ölmək və s.) başqa canlılara, başqa varlıqlara da xasdır. Məsələn, heyvan da bala doğur, onu qoruyur, quş yumurtadan bala çıxarır, ona dən tapır gətirir, balalar böyüyəndə onları uçurur; münbit torpağa düşmüş toxum cücərir, göyərək qalxır, çiçək açır, bəhrə verir... tələfolub gedir; insan kim quş da, heyvan da yatır, xəstələnir, ölür; qarışqa da əlbir işləyir, tapdığı yemi öz yuvasına daşıyır; küləkəsir, ağacdan yarpağı qoparır, qabağına salıb qovur; buludkarvanları hərəkətə gəlib kəndi-kəsəyi bürüyür, “yükünü boşaldıb” çəkirlər, “yox olur”, ildırım çaxıb öz səsi ilə ələmi lərzəyə gətirir və bir göz qırpmında yox olub gedir... Bucür oxşarlıqları götürərək ibtidai insanlar, ulu baba və nəvələrimiz öz həyatları, vəziyyətləri ilə başqa varlıqların, cisim və hadisələrin həyatı və vəziyyətləri arasında bənzəyiş görmüş, öz əhval-ruhiyyələrini, hiss və həyəcanlarını bu hadisələrə oxşatmaqla ifadə etmişlər. Onlar özləri ilə təbiətarasındakı bu bənzəyişdən istifadəyə “o qədər alışıb və bu qarışdırma o qədər dərin və təbii olmuşdur ki, tədricən bəmüqayisənin köməyi ilə xarici aləmdən danışdıqda dərhal insanların da daxili aləmini anlamaq çətin olmamışdır”. İnsan həmişə həyatdan örgənir.

Qədim insanlar da ətraf aləmin cisim və hadisələrindən öyrənmişlər. Çexovun yazdığı kimi, onlar kitablardan deyil, tarlada, meşədə, çay kənarında öyrənmişlər; onları nəغمə oxuyan quşların özü, batarkən üfətdə əlvan şəfəq əmələ gətirən günəş, ağaclar və otlar örgətməmişdir. Qədim yunan filosofu Demokrit də əbəz demirdi: “biz toxuculuqda hörməçilərin, ev tikməkdə qaranquşların, oxumaqda bülbüllərin şagirdiyik”.

Təbiət (özünün cisim və hadisələri ilə birlikdə) insanın ilkmüəllimi – tərbiyəçisidir. O, dünyagörüşü ictimai istehsalat təcübəsi ilə bağlı olan və ətraf aləmə əməli surətdə yiyələnmək, kainatın kortəbii qüvvələri ilə mübarizə aparmaq prosesində təşəkkül edib formalaşan insanlarda öz rəngarəngliyi ilə müxtəlif keyfiyyətlər və hissələr doğurmuşdur. Professor M. Cəfərin çox doğru göstərdiyi kimi, çay və dənizin coşğundalğaları insanda coşğun əhval-ruhiyyə, mülayim, sakit dalğaları – mülayim əhval-ruhiyyə, ayli-uldüzlu aydın gecələr – fərah, çadlıq, nikbinlik; tutqun, qara buludlu, yağmurlu gecələr – kədər; şimşəyin çaxması – heyrat, həyəcan əmələ gətirir. Eyni qayda ilə təbiətdəki hər bir hadisə, səs, rəng və s. indi olduğu kimi, ilk insanlarda da müxtəlif hissələr doğurmuş, onların şüuruna və əxlaqına qüvvətli təsir göstərmişdir.

İnsanlar təbiət qoynunda doğulub böyüyən uşaqların sağlam olduğunu öz təcübələrində görmüşlər, müxtəlif növ xəstəlikləri təbiətin hazır dərmanları ilə müalicə etmişlər, bir özlə, ömürləri boyumehriban və sərt, mülayim və şıltaq, ağlar və gülər təbiətlə bağlı olmuşlar, onun insan həyatı və tərbiyəsi üçün son dərəcə böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini açıq-aydın dərk etmişlər. Bunagörə də onlar, yuxarıda deyildiyi kimi, müxtəlif həyat hadisələri ilə özlərinin fəaliyyətləri arasında müəyyən oxşarlıq axtarmış və tərbiyə işinin ayrı-ayrı cəhətlərini bu hadisələrə əlaqələndirmişlər; əksər hallarda isə tərbiyə işini tənizə uyğun şəkildə qurmağa çalışmışlar. Övladlarına Günəş, Bahar, İldırım, Polad, Aslan, Şahin, Maral, Qızılgül, Bənövşə, Bülbül, Göyərçin və sair belə adlar qoyarkən insan istəmiş ki, o da, onun nəslində günəş kimi ulu və parlaq, bahar kimi xoş, tərəvəzli və sevimli, ildırım kimi əzəmətli, polad kimi əyilməz, aslan kimi cəsur, Şahin kimi vüqarlı, maral kimi gözəl, mehriban, bulbul kimi şirindilli, göyərçin kimi mülayim olsun və sairə. Yaxud ağacı zoğ, şiv ikən istənilən tərəfə əyməyin asan olduğunu təcübədən bilən xalq bu qənaətə gəlmişdir ki, adamı da uşaq ikən istənilən istiqamətə yönəltmək olar. Buradan isə belə bir pedaqoji nəticə çıxır: müsbət keyfiyyətləri, nəcib sifətləri adama erkən yaşlardan aşılamaq lazımdır: “Uşağı bələkdə, küçüyü dəlməkdə” və s. Bu qayda ilə əməkçi insanlar təbiət hadisələri və prosesləri ilə tərbiyə məsələləri arasında əlaqə yaradaraq dərin pedaqoji mənası olan “Dəmiri isti-isti döyərlər”, “Ağac bar verəndə başını aşağı salar”, “Boş sünbül başını dik tutar” və s. bu kimi çoxlu atalar sözü və məsəllər düzəltmişlər (5, s. 39).

Nağıl və dastanlarımızda qəhrəmanların müxtəlif təbiət qüvvələrinə tez-tez müraciət etmələri, onlardan məsləhət almaları və ya nümunə götürmələri faktı da xalqın təbiət hadisələri ilə insan fəaliyyəti arasında uyğunluq axtarmasından, xalq pedaqogikasının təbiət-varlıq prinsipinə əsaslanmasından irəli gəlir.

Xalq pedaqogikası – təlim-tərbiyə sahəsində kütlələr tərəfindən empirik yolla gündəlik yaşayış şəraitinin təsiri altında əldə edilən təcübələrin, fikirlərin, ideyaların, adətlərin, ənənələrin, qayda və qanunların məcmusudur. Xalq pedaqogikasının obyektı yaşından və cinsindən asılı olmayaraq insandır, mövzusu isə tərbiyədir; tərbiyə hamı üçün lazımdır: ona gənc nəsil də, yaşlılar da, qadınlar da, kişilər də möhtacdır; başqa sahələrdə olduğu kimi, tərbiyədə də kişilərlə qadınlar arasında hüquqi baxımdan fərq olmamalıdır.

Xalq pedaqogikasını akademik pedaqogikadan fərqləndirən cəhətlər vardır, lakin onları bir-birinə yaxınlaşdırən cəhətlər daha çoxdur. Xalq pedaqogikasının ümumi əsasları müasir elmi pedaqogikanın ümumi əsaslarına uyğun gəlir. Bu həmin elmin düzgünlüyünü, həyatiliyini, xəlqiliyini bir daha sübut edir. Xalq pedaqogikası akademik pedaqogika ilə əsas məsələlərdə, məqsədlərdə birləşir və o, elm qanunlarının obyektiv mahiyyətini bir daha sübut etmək üçün ən sanballı material verir. xalq pedaqogikası metodoloji cəhətdən xalq hikmətinə – xalq fəlsəfəsinə əsaslanır; bu fəlsəfə isə realist, demokratik səciyyəyə daşısa da, seyrçilikdən və utopizmdən azad edilir.

Ədəbiyyat :

1. Həşimov Ə, Sadıqov F. Azərbaycan xalq pedaqogikası antologiyası. Bakı-1993
2. Bayramov Ə.S. Etnik psixologiya məsələləri. Bakı-1993
3. Pedaqogikanın əsasları. Bakı 2008. Bakı Dövlət Universitetinin nəşriyyatı, səh.5.
4. Həşimov Ə. Azərbaycan Xalq pedaqogikasının bəzi məsələləri. Bakı, Maarif-1970
5. Həşimov Ə. Pedaqogika kursunun tədrisində xalq xidmətlərindən istifadə. Bakı, Maarif-1991

Xülasə

Müasir elmi pedaqogikada sistemə salınıb dərinləşdirilən və inkişaf etdirilən pedaqoji əsasların, demək olar ki, hamısı başlanğıc halında əvvəlcə xalq pedaqogikası materiallarında mövcud olmuşdur. Buna görə də, təbiidir ki, xalq pedaqogikası elmi pedaqoji fikrin və planlı təlimin yaranıb inkişaf etməsində mühüm rol oynamışdır.

Müasir musiqi üçün klassik xalq musiqisi, müasir təsviri və tədbiqi incəsənət üçün xalq incəsənəti tükənməz mənbələr olduğu kimi, müasir akademik pedaqogika üçün də xalq pedaqogikasının rolu inkaredilməzdir. Daha dəqiq desək, xalq pedaqogikası akademik pedaqogikanın ulu babasıdır. Sözü geniş mənasında tərbiyənin mahiyyəti, vəzifəsi, üsul və vasitələri üzrə təcrübə, fikir və ideyalar, bəsit şəkildə olsa da, ən əvvəl xalqın əməli fəaliyyətində, real pedaqogikasında işlənib hazırlanmışdır.

Xalq pedaqogikası – təlim-tərbiyə sahəsində kütlələr tərəfindən empirik yolla gündəlik yaşayış şəraitinin təsiri altında əldə edilən təcrübələrin, fikirlərin, ideyaların, adətlərin, ənənələrin, qayda və qanunların məcmusudur.

Xalq pedaqogikasında tərbiyənin məqsədi – insanı boya-başa, ərsəyə, kamala çatdırmaqdır, yəni ideal insan yetişdirməkdir; vəzifəsi – onun fiziki inkişafını, sağlamlığını təmin etməkdən, adamı əmək fəaliyyətinə hazırlamaqdan, ona ədəb-ərkan qayda-qanunlarını, mərifət elmini aşılamaqdan, insanın aqlını artırmaqdan və zövqünü inkişaf etdirməkdən ibarətdir; amilləri isə özünün bütün cisim və hadisələri ilə birlikdə doğma təbiət, əmək, xalq incəsənəti nümunələri, canlı söz, məişət qayda qanunlarıdır. Xalq pedaqogikasında tərbiyənin obyektı və subyektı – yaşından, cinsindən asılı olmayaraq insandır.

Açar sözlər: *xalq pedaqogikası, pedaqogika, təlim, tərbiyə, tərbiyənin məqsədi, sosial amillər, psixoloji amillər və s.*

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL FACTORS IN FOLK PEDAGOGY

Summary

Almost all of the pedagogic bases systematized, deepened and developed in modern scientific pedagogy initially existed in folk pedagogy materials. Therefore, it is natural that folk pedagogy played an important role in the emergence and development of scientific pedagogical thought and planned training.

The role of folk pedagogy for modern academic pedagogy is undeniable, just as classical folk music for modern music and folk art for modern visual and applied art are inexhaustible sources. More precisely, folk pedagogy is the great-grandfather of academic pedagogy. In the broadest sense of the word, experience, thoughts and ideas on the essence, task, methods and means of education, although in a simple way, were first developed in the practical activity of the people, in real pedagogy.

Folk pedagogy is a set of experiences, thoughts, ideas, customs, traditions, rules and laws acquired empirically by the masses in the field of education under the influence of daily living conditions.

In folk pedagogy, the purpose of education is to bring a person to perfection, that is, to raise an ideal person; its task is to ensure its physical development and health, to prepare a person for work, to inculcate in him the rules of etiquette, the science of enlightenment, to increase a person's mind and to develop his taste; and its factors are native nature, labor, examples of folk art, living words, laws of household rules, together with all its objects and phenomena. In folk pedagogy, the object and subject of education is a person, regardless of age and gender.

Key words: *folk pedagogy, pedagogy, training, upbringing, purpose of upbringing, social factors, psychological factors, etc.*

RƏYÇİ: dos. E.Vəliyeva